

TÍÐARGREIN

Tórbjørn
JacobsenJóannes
EidesgaardHans Pauli
StrømHergeir
NielsenJógvan
SundsteinEdmund
JoensenJógvan Sundstein
fýrverandi løgmaður

At byggja land – framburður kemur av at vilja

Mangt umbroyttist á mansins ævi, sigur eitt gamalt orð. Og tað er ikki minst satt fyri okkum, sum nú eru við at eldast. Av ymiskum orsökum kom eg at hugsa um, tá eg sum smádrongur plagdi at ferðast norðuri í Sundi – í Hvanna-sundi. Ein part av summarfrítíðini var í nøkur ár vanligt, at eg – og við hvørt onkur av systrunum eisini – hildu til úti í Bug hjá Honnu og Absalon Matras, ommusysti og ommubeiggja. Tað var ein góð tíð, sjálvt um heimsbardagin nakað av hesi tíðini leikaði á samstundis, og ein minnist aftur á hana við gleði, sjálvt um mong eru árinu síðani.

Men eisini á annan hátt er tað áhugavert at líta aftur á tíðina frá seinast í triatiárunum og til nútíðina. Fyri at koma norð í Sund sama dag, ein fór úr Havn, skuldi eg fara við mjólkabátinum Streymi tíðliga fríggjamorgun og síðani inn á Klaksvík og so norður um Múla og suður gjøgnum Sundið og komu vit uppá pláss út á seinrapartin.

Tá ein so skuldi aftur til Havnar (beinleiðis) var í øllum førum neyðugt at bíða til næsta fríggjadag. Sambandið millum Hvanna-sund og høvuðsstaðin var bert hendan eina dagin í vikuni. Til Klaksvíkar kundi ein koma við postbátinum Immanuel triggjar dagar um vikuna. Annars kundi ein eisini fara til gongu um fjallið. Skuldi ein til dømis til Viðareidis var antin at fara til gongu norður ella við báti.

Koma vit so til nútíðina so ber til at sita í Havn og gera av, at nú fari eg norður í Sund ella til Viðareidis, ella eisini øvugtan veg. Tað er at seta seg í ein bil, koyra avstað eftir nútímans landsvegi, um brúgvar og byrgingar og yvir- og undirsjóartunnlar og góðan tíma aftaná er ein komin uppá pláss. Og hetta kann ein gera næstan nær sum helst á degi sum á nátt, bert harður stormur ella kavarok kann hindra tær. Ja sanniliga, munur er á tilveru-grundarlagnum nú og fyri einum 60-70 árum síðani.

Men hetta er ikki bara komið av

– Eg siggi fyri mær, at Javnaðarflokkurin og Fólkaflokkurin verða høvuðsflokkarnir í Føroyum, sigur Jógvan Sundstein, sum sær fyri sær, at vit fáa eina tvíflokkaskipan í Føroyum, tá ríkisrættarlígi spurningurin er avgreiddur. – Ein partur av Tjóðveldisflokkinum og eitt sindur av Sambandsflokkinum fer saman við Javnaðarflokkinum, meðan ein annar partur av Tjóðveldisflokkinum og meginparturin av Sambandsflokkinum leggur saman við Fólkaflokkinn. Sjálvstýrisflokkurin fer helst helvt um helvt í hvønn partin. Miðflokkurin fer helst ongan veg, meðan Framsókn má roknast við at fara borgarlíga vegin, heldur Jógvan Sundstein

sær sjálvum. Her liggur ein vilji og ágrýtni aftanfyrir.

Hetta við farleiðini millum høvuðsstaðin og Norðuroyggjar er bert eitt dømi um útbyggingina av landinum. Menningin er farin fram um stóran part av landinum, og er prógv um viljan hjá fólkinum at yvirleva.

Ein niðurundirorkomin tjóð, sum (næstan) fótaði sær

Men hvussu hevur hetta kunnað latið seg gjørt. Kaga vit í søgu okkara, so má viðgangast, at tjóðin var við at týnast. Fólkatalið var lítið, tjóðareyðkenni við at kámost, næstan alt var latið upp í hendurnar á aðrari tjóð (dønum). Danski kongurin ráddi og stýrði landinum undir heitinum Færø Amt og handilslívið var undirgivið kongliga monopolhandlinum. Tá danir í 1849 finga sína grundlóg, og kongliga einaveldi varð avtikið, vóru føroyingar ikki mentir at gera vart við seg og gera dønum greitt, at Føroyar ikki vóru partur av Danmark, men at danakongur

var kongur í Føroyum sum norskt land. Danir finga nakað sum líktist demokrati í 1849, men demokratiska sinnalagið hjá teimum var ikki frægari enn so, at teir ikki játtaðu føroyingum teirra sjálvsavgerðarrætt og egnu grundlóg. Teir lótu heldur ikki føroyingar taka stóðu til um teir góðtóku donsku grundlógina. Hini norsku londini, Noreg og Ísland, sluppu undan donsku grundlógini, Noreg tí kongur misti landið í 1814, og Noreg fekk sína egna grundlóg, og Ísland, tí teir noktaðu fyri at góðtaka donsku grundlógina. Men, sum sagt, føroyingar vóru ikki so frægt sum spurdir.

Men frælsistankarnir í Europa byrjaðu so smátt eisini at rína við í Føroyum og millum summar føroyingar uttanlands. Eisini vaks sjálvsálitið millum fólk í ein vissan mun aftaná, at monopolhandilin varð avtikið í 1856. Føroyingar byrjaðu sjálvir at handla og frá 1870unum fóru menn eisini sjálvir at útvega sær fiskiskip og reka havfiskiskap. Menn gjørdist

eisini meira politiskt og nationalt tilvitandi. Tann tjóðskaparlíga rørsan, sum meira og meira tók dik á seg seinrapartin av 19. øld bjargaði landi okkara frá at hvørva sum egið fólk og egin tjóð.

Fylgjan av hesum var m.a., at vit finga feløg og persónar, sum arbeiddu fyri meira sjálvbjargni bæði á mentunarlíga, vinnulíga og politiska økinum. Løgtingið varð skipað av nýggjum, hóast bert sum amtsráð. Kortini hevði hetta við sær, at vit finga fólkavaldar persónar, sum so líðandi komu at virka sum politikarar og vóru við til at fremja ymiskar framburðskapandi loysnir. Tann parturin av fólkinum, sum ynskti, at føroyingar skuldu klára seg sjálvar, legði lunnar undir útbyggingina av landinum og vinnulívinum.

Grundstøðið undir framburðinum, sum spakulíga tók seg upp, var ynski um, at Føroyar og føroyingar skuldu “ganga fram í øllum lutum”. Tað var tí eisini náttúrlígt, at ynskini um

meira sjálvræði gjørdist meira sjónlig. Tað var eisini rímulígt, at vit frá 1906 finga politiskar flokkar, men tað syrgilíga var, at í mong ár (og partvís enn) var tann eini flokkurin at kalla identiskur við, at vit ikki kundu klára okkum sjálvar, men skuldu hava hjálp frá Danmark. Hendan móttøðan móti sjálvstýri seinkaði menningini nógv, og máttloysi situr tíverri enn djúpt í føroysku fólksálíni. Men kortini er tað óreingilígt, at upprunin til alla ta menning av føroyska samfelagnum og føroysku tjóðini, sum vit hava sæð hesi stívlíga seinastu 100 árinu er tjóðskaparlíga tilvitanin frá 1870unum og frameftir.

Núverandi politiska skipanin

Undir núverandi heimastýris-skipanini eru Føroyar bundnar at Danmark í so stóran mun, at vit ikki kunnu kalla okkum sjálvstøðug (suveren) tjóð. Eisini eru vit í ávísan mun bundin at Danmark, tí vit fáa ávísan fíggjarlígan ríkisstuðul, og nøkur málsøki eru framvegis felags- ella ríkismál. Hetta handikappar okkum sum land, og eisini í samskipti við onnur lond. Hetta ger eisini, at politiska arbeiði í Føroyum verður ávirkað soleiðis, at flokkarnir skulu taka stóðu til tveir høvuðsspurningar, nevniliga sjálvstýri/samband og vinstra/høgra. Harvið fáa vit bæði høgra og vinstra flokkar á sjálvstýrisvonginum og tað sama á sambandsvonginum. Hetta fløkir politiska arbeiði í stóran mun. Og tí koma politisku flokkarnir ikki uttanum at fá avgreitt fullveldisspurningin sum skjótast. Tað er – ella í øllum førum verður skjótt – ein fortreyt fyri, at Føroyar kunnu fungera sum eitt framkomið land. Flokkarnir mugu tí beinvegin fara undir at fáa suverenitetsspurningin avgreiddan. Tað vil siga at fáa eina føroyska grundlóg samtykta og samráða seg til rættis við danir um niðurrlaging av blokkstuðlinum. Grundlógararbeiðið er komið so mikið langt, at tað skuldi ikki verið so trupult at fáa tað avgreitt.

Framhald á næstu síðu